

pateticae. Ideja i osnova Petrićeve povijesti filozofije postat će okosnicom njegova kapitalnog djela *Nova sveopća filozofija* u kojoj će Petrić prikazati koherentni sustav filozofije. Danas to djelo predstavlja prilog svjetskoj renesansnoj misli, a Petrić je, po mišljenju Ch. B. Schmitta, najbolji tumač platoničke filozofije u drugoj polovici 16. stoljeća⁴.

Unatoč tome što je u Hrvatskoj izašao stanoviti broj prijevoda Petrićevih djela, ulomaka te brojne rasprave o njegovoj filozofiji, predgovor Zvonka Pandžića važan je i utoliko jer je njime približio djelo i hrvatskim istraživačima, kojima bi to mogao biti dobar poticaj za prevođenje predgovora i na hrvatski jezik, kao i na kritičko izdanje ovog djela. Dodajmo i to da je ovim kapitalnim izdanjem tek sada široj znanstvenoj javnosti omogućena detaljnija analiza misli F. Petrića koji je djelom *Discussiones peripateticae* predstavio svoj model mišljenja, zalažući se za slobodno i otvoreno mišljenje, a time i za slobodno filozofiranje koje je, kao takvo, jedino i moguće.

ALICA BAČEKOVIĆ

Anto Gavrić O. P. (priređio): Ljubav prema istini, Zbornik u čast Tome Vereša O. P., Dominikanska naklada Istina, Zagreb, 2000, str. 448

Zbornik »Ljubav prema istini« sastavljen u čast dominikanskog svećenika Tome Vereša, autora dobro poznatog našoj filozofskoj javnosti, nastao je u povodu dviju njegovih velikih obljetnica: sedamdesetog rođendana i pedesete obljetnice svećeničkog zavjeta. Zbornik dobro odslikava tu prigodu; osim što upozna je s cjelokupnim i bogatim djelom samog slavjenika, pruža nam i pregled suvremene katoličke filozofske misli.

Sam je zbornik podijeljen u tri dijela. Prvi dio *Slavjenik i njegovo djelo* (autor Verešove biografije je sveuč. prof. Katoličkog bogoslovnog fakulteta Josip Čurić, DI iz Zagreba) upozna je nas sa životom tog istaknutog dominikanca. Tomo Vereš, rođen u Subotici 1930, s devetnaest godina stupa u novicijat reda propovjednika, tj. dominikana u Dubrovniku, gdje je i započeo studij koji je dovršio na dominikanskom sveučilištu Le Saulchoir kraj Pariza. Na istom sveučilištu magistrira temom »Ontološki vid problema o Božjem postojanju kod Tome Akvinskog«, a nakon poslijediplomskog

⁴ Usporedi: isto, str. XXIII.

studija u Freiburgu im Breisgau 1970. doktorira na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Zagrebu temom »Misao i praksa Karla Marxa« (kasnije u dva izdanja objavljeno pod naslovom »Filozofsko-teološki dijalog s Marxom«). Teme kojima je stekao akademske stupnjeve ujedno su postale glavni predmeti Verešova filozofskog bavljenja i, zahvaljujući promišljenosti i predanosti kojom se njima posvetio, razlogom što je postao prvo (1974) predavač na Filozofsko-teološkom institutu, potom na Filozofskom fakultetu Družbe Isusove u Zagrebu (gdje je kasnije prema propozicijama rimskog sveučilišta Gregorijane promaknut za redovitog profesora), te predsjednik Tajništva za one koji ne vjeruju pri Biskupskoj konferenciji u Zagrebu. 10. lipnja 2000. godine u Rimu je promaknut u učitelja svete teologije (magister in sacra theologia) zbog osobitih zasluga na području filozofskih i teoloških istraživanja. Svojim bavljenjem filozofijom, ustrajnim prevodilačkim, leksikografskim, povjesničarskim i teološko-prosvjetnim radom stekao je niz zasluženih priznanja, postao je članom brojnih domaćih i stranih filozofskih i kulturnih društava, a njegova brojna djela objavljivana su na više europskih jezika privlačeći pažnju filozofske i kulturne javnosti.

U zborniku se također nalazi iscrpna bibliografija djela i članka Tome Vereša koja obuhvaća njegova filozofska, prevodilačka i vjerskopublicistička djela (od 1951. do 2000. godine, ukupno 476 radova i prijevoda s time da u taj broj nisu uračunate i također navedene bibliografske odrednice osvrti na pojedine radove) i literatura koja se odnosi na njega kao i na njegovo djelo (24 bibliografske odrednice) koje je sastavio Petar Marija Radelj iz Sarajeva. Bibliografija pokazuje svu širinu Verešovih interesa. Među navedenim bibliografskim jedinicama nalaze se udžbenici logike i uvoda u filozofiju, koje je priređivao kao skripte za studente dominikanskih filozofsko-teoloških učilišta u Zagrebu i Dubrovniku (još od početaka šezdesetih godina), zatim brojni prijevodi djela velikana filozofsko-teološke misli poput Karla Rahnera (*Šanse kršćanstva u naše doba, Redovnički posluš*), Wenera Jaegera (*Humanizam i teologija*), Alberta Velikog (*Albertus Magnus: Philosophia realis*, Demetra 1994) ili Tome Akvinskog, njegova omiljenog filozofa (spominjemo samo neprocjenjivo značajan prijevod Tominih izabranih djela *Izabrano djelo* u izdanju Globusa 1981. godine, koji je osim što je prvi sustavni prevodilački pristup Akvincu, ujedno toliko pomno odabran da ga pokazuje u svoj njegovoj širini od vjerskih pjesama, preko srednjovjekovnih quodlibeta, sve do metafizičkih umovanja i izbora Tominih političkih razmatranja *Država*, Globus 1990) i naposljetku djela vlastitog živog filozofskog angažmana koji se najbolje očituje u njegovoj mnogo prevedenoj knjizi *Filozofsko-teološki dijalog s Marxom* (dva domaća izdanja 1973. i 1981), zatim razmatranja o Heideggeru (*Filozof Martin Heidegger – katolik, a ne ateist*, Glas koncila 1976. ili *O posljednjim stvarima Martina Heideggera*, Obnovljeni život, XXXII, 1976) te razmatranja o hrvatskoj filozofskoj baštini (npr. *Frane Petrić – strastveni filozof*, Marulić, XIII, 1980. ili *Najstariji prijevod teksta Tome Akvinskog je na hrvatskom jeziku*, Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine VIII, 15–16, 1982) gdje posebno valja istaknuti bavljenje poviješću nastave filozofije u dominikanaca (najvažnije djelo je svakako *Dominikansko opće učilište u Zadru (1396–1807): Prvo hrvatsko sveučilište*, Globus 1996).

Trajne Verešove filozofske preokupacije sumarno prikazuje Josip Ćurić u prilogu *Život i djelo Tome Vereša*. Ćurić ističe ne samo izvanrednu prevodilačku zauzetost (ali i

osobitu vrsnoću) na približavanju djela Tome Akvinskog hrvatskoj kulturnoj javnosti, nego i izvorne analitičke doprinose razumijevanju Akvinčeva djela i u cjelini i u nekim specifičnim aspektima (osobito metafizička razmatranja). Osobitom Verešovom kulturološko-filozofskom zaslugom smatra prvenstveno dijalog s marksizmom, koji je prvi približio autora izvanckvenoj javnosti. Odlika je tog dijaloga intelektualno poštenje koje je Vereš unio u pokušaj razumijevanja pozicija marksističke društvene i filozofske teorije, te izvanredna otvorenost za dijalog koja ga je učinila u europskim razmjerima autoritetom za mogućnost i pravce dijaloziranja između crkve i marksizma. Pri tom je njegova doktorska disertacija, koju smo već spomenuli u ovom prikazu, postala uzorom kršćanskog shvaćanja marksizma.

Anto Gavrić O. P. u prilogu *Poimanje Akvinčeve filozofije u djelu Tome Vereša O. P.* uz opći prikaz Verešova shvaćanja tomizma, preko pitanja odnosa filozofije i teologije, rasvjetljuje i Verešov temeljni odnos prema filozofiji. Naime, Vereš u duhu učenja samog Tome Akvinskog smatra da kršćanska filozofija kao zaokružen i gotov sustav ne samo da ne postoji nego naprosto ne može ni postojati. Takav je stav branjiv i povijesnim argumentom jer se kršćanska teologija služila različitim filozofskim sustavima, no presudni argument (koji uistinu stoji u temelju povijesnog) jest u tome što je uloga filozofije prema Objavi tumačiteljska, manifestativna, a ne takva da bi mogla potpuno samostalno diktirati Objavi uvjete ili, drugim riječima, ako je filozofija službenica nečega, onda ona može biti samo službenica Objave, ali ne teologije (iako ne samo da može, nego mora biti njezin konstitutivni dio u svojoj tumačiteljskoj ulozi). Filozofija time čuva svoju bitnu samostalnost u odnosu na teologiju, čime se posredno otvara mogućnost neposrednog pristupa samoj stvari i slobodnog dijaloga što Vereš svojim djelom tako zorno posvjedočuje. Stoga ni Toma Akvinski nije za Vereša »nikakav "ideološki fetiš", nego samo Zajednički učitelj (kako je glasila njegova crkveno učiteljska titula), koji je pogrešiv, na što je u svojim djelima i upozoravao«, no, dodajmo, niti ikad skrivao svoju ljubav za Akvinčevu misao.

Drugi dio zbornika *Toma Akvinski i njegovo djelo* zapravo je svojevrсно odavanje počasti slavjenikovom bavljenju sv. Tomom. Raspon tema prilično je velik, no zajednička im je usredotočenost na pojedine aspekte Tomine metafizike. Autori, mahom istaknuti domaći i strani sveučilišni profesori filozofije i teologije, kolege i poznanici Tome Vereša, obrađuju širok raspon tema, od opće teorije metafizike (ili što metafizika uistinu jest), pa sve do usko specijalističkih radova primjerice o neposrednoj spoznaji Boga i zanosu kod Tome Akvinskog. S obzirom na svu širinu i raznolikost tema nećemo detaljnije ulaziti u sadržaje pojedinih priloga, već samo sumarno ustvrditi da je riječ o vrsnim priložima koji čitani zajedno mogu poslužiti kao vrlo dobar pregled središnjih tema tomizma, a kako pojedini prilozi smještaju pojedine probleme u kontekst drugih filozofskih učenja (osobito modernih teorija djelovanja ili npr. koncepta opovrgljivosti u spoznajnoj teoriji), omogućuju osuvremenjeni dijalog o Tominoj ontologiji. Tako Emerik Coreth DI (Innsbruck) problematizira potrebu metafizike kroz susret tomizma sa suvremenom filozofijom (osobito Heideggerom) nalazeći u »uskrsnuću« metafizike kao filozofije bitka, ne samo znak vremena, već i nužan preduvjet ponovnog otkrivanja smislenog horizonta racionalnog razumijevanja i odgovornog prihvaćanja čovjeka i njegova svijeta. Članak *Actio est in passo* Josipa Ćurica DI

(Zagreb) razmatra pak pojam tvorne uzročnosti (*causalitas efficiens*) koji je svojom olakom upotrebom udaljio tomizam modernoj misli, nastojeći ga kod tumačenja aktivnosti materijalnih bića nadomjestiti tomističkim pojmom formalnog kauzaliteta (*causalitas formalis*) koji znatno više odgovara stvarnosti što ju opisuje moderna znanost. Borislav Dadić (Split) razmatra Gilsonov pokušaj rješenja klasičnog problema razlikovanja biti i bitka s obzirom na *actus essendi*, tj. bivstovanje, dok se Giuseppe Bussiello O. P. (Rim) i Bruno Niederbacher DI (Innsbruck) svaki na svoj način bave problemom neposredne spoznaje Boga ističući habitualnu spoznaju (Bussiello), kao potpun posjed sebe, ostvarivu tek odjeljivanjem duše od tijela ili uznesenje (Niederbacher) kao načine postizanja tog cilja. Spoznajom Boga bavi se i Nikola Stanković DI (Zagreb) koji analizom tzv. putova Tome Akvinskog (tj. njegovih postupaka dokazivanja Boga) izlučuje pojam *regressus* i *progressus* in infinitum, kao istodobno proširivanje spoznaje, ali i upućivanje na izvor i kraj sve spoznaje koji je Bog. Christian Kanzian (Innsbruck) analizira mogućnosti individuacije ljudskih čina čime se ističe ontološka razlika između ljudskih čina kao moralnog specifikuma i svih ostalih događaja. Posljednji prilog prvog dijela *Toma Akvinski – preteča današnje filozofije znanosti?* Ivana Zelića (Mravince, Split) iščitava iz Tominih tekstova njegovu bliskost suvremenim teorijama opovrgljivosti (falsifikacionizmu), primat hipotetičko-deduktivne metode nad čisto induktivnom u stvaranju znanstvenih teorija uz tvrdnju da iskustvena provjera ne može biti dostatna za odluku između dviju znanstvenih teorija, što sve dovodi u pitanje znanstveni realizam.

Treći, posljednji dio knjige *Povijesna dimenzija Akvinčeva djela*, odlikuje znatno veća raznolikost priloga i tema kojima se autori bave. Raspon tema kreće se od razmatranja o miru i ratu (Walter Senner O. P., Grottaferrata – Köln), preko Lutherove teologije (Charles Morerod O. P., Angelicum – Rim), stavova Alberta Velikog o novcu u usporedbi s Aristotelom i Marxom (Paulus Engelhardt O. P., Düsseldorf), kronologije Aristotelovih djela (Miljenko Belić DI, Zagreb) ili o poimanju prvih načela znanosti u skolastici (Rudolf Brajičić DI, Zagreb), do odnosa Tome Akvinskog prema istočnim crkvama (Gilles Emery O. P., Fribourg), arapskoj temi o umskoj spoznajnoj slici, tj. formi *intelligibilis* (E.-H. Weber O. P., C. N. R. S. Pariz) ili visokom školstvu srednjeg vijeka (Stjepan Kušar, prof. dogmatske teologije Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Zagrebu). Međutim, unatoč raznolikosti svi prilozi kvalitetno upoznaju čitatelja s mnogim aspektima katoličke filozofske misli. Tomističku filozofiju politike razmatraju Alojz Čubelić O. P. (Zagreb) tretirajući ideju idealne države i vladara-filozofa, Georges Cottier O. P. (Vatikan) svojim prisjećanjem na dijalog s marksistima i Philibert Secretan (Ženeva) svojim analiziranjem ekonomske, političke i etičko-religijske univerzalnosti kao nezaobilaznih tema suvremene političke teorije. Henryk Anzulewicz (Bonn) smješta stavove Alberta Velikog o nužnosti, usudu i providnosti, čestim temama pariškog sveučilišta, u okvir vremena u kojem su nastali pokazujući Albertovu filozofsku savjesnost u njegovim filozofskim rješenjima koja su nerijetko bila razmatrana praktički oslobođena teoloških implikacija. Upravo odnosnom teologije i filozofije u djelu Duns Skota bavi se Gérard Sondag (Clermont-Ferrand i CNRS) pokazujući da za Skota sukoba između filozofije i teologije zapravo nema utoliko što razum koji se bavi bićem naprosto ne može dosegnuti predmet teologije – Boga. Susret tomizma i

egzistencijalizma u djelu J. Maritaina obrađuje Niko Bilić DI (Zagreb) upozoravajući na to kako je Maritainovo isticanje egzistencijalnog angažmana u odnosu prema Bogu jedan od tri načina kojima se on može spoznati. Naposljetku, proučavatelje hrvatske filozofske baštine osobito će zainteresirati prilog Hrvoja Lasića O. P. (Zagreb) koji donosi filozofsku biografiju dominikanskog filozofa Hijacinta Boškovića koji je djelovao uglavnom između dva svjetska rata (široj javnosti je poznat po reprintu knjige *Filozofski izvori fašizma i nacionalnog socijalizma* u kojoj ih podvrgava kritici) i prilog Ivana Tadića (Split) *Problem vječnosti svijeta tematiziran u hrvatskoj suvremenoj misli* u kojem nas upoznaje sa stavovima poznatih katoličkih mislilac, vrhbosanskog nadbiskupa Josipa Stadlera, zagrebačkog nadbiskupa Antuna Bauera, poznatog međuratnog tomističkog filozofa Stjepana Zimmermanna, Vilima Keilbacha, Jurja Božidara Marušića, Rudolfa Brajičića, Ante Kusića i slavjenika Tome Vereša.

Na kraju dodajemo da je »Ljubav prema istini« dostojan rođendanski poklon Tomi Verešu koji je svojim ustrajnim i svestranim radom uistinu zadužio i hrvatsku filozofiju.

TRPIMIR ČOKOLIĆ